

INLEIDING

Dit is een boek over de kraaienfamilie: de raaf, de zwarte kraai, de bonte kraai, de roek, de kauw, de ekster en de gaai. Maar je kunt het boek ook zien als een studie van de houding van de mens in de loop van de geschiedenis tegenover de natuur, in dit geval specifiek tegenover kraaiachtigen.

Het is een compilatie van teksten en gegevens die verzameld werden uit geschreven bronnen die ons overgeleverd werden vanaf de oudheid tot het einde van de negentiende eeuw. Daarnaast vind je er ook het mondeling overgeleverde volksgeloof in terug dat vooral door volkskundigen rond 1900 in de ons omringende landen werd genoteerd. Onderwerpen als volksweerkunde, volksgeneeskunde, magie, bijgeloof, mystiek, jacht, legenden en naamgeving komen aan bod.

Raven zijn zowel in het volksgeloof als in mythen, legenden en sprookjes alomtegenwoordig. Al vanaf de prehistorie zijn ze vertrouwd met de mens. Als opportunisten volgden ze nomaden en jagers in de hoop iets van voedsel te bemachtigen. Na de jacht bleef er immers genoeg slachtafval liggen.

Raven, kraaien, roeken en kauwen worden ook nu nog altijd met elkaar verward en verkeerdelijk benoemd. Vroeger beschouwde men kraaien als de vrouwtjes van de raaf.

De verschillende soorten kregen grotendeels dezelfde symbolische betekenis. Het is dan ook moeilijk om te weten over welke soort het in oude teksten precies gaat. Daardoor zijn veel zaken in dit boek van toepassing op de verschillende leden van de kraaienfamilie.

Kraaiachtigen hebben wel een aantal gemeenschappelijke kenmerken. Zo zijn ze over het algemeen rumoerig en brutaal. Ook hun niet melodieus klinkende gekras hebben ze gemeen. Een andere gemeene deler is dat ze plundersaars zijn: ze roven eieren en jonge vogels.

Soms zijn de verschillen in leefwijze echter groot. Roeken en kauwen zijn koloniebroeders, in tegenstelling tot raven en kraaien. Kauwen zijn specifiek holenbroeders en zoeken allerlei openingen en spleten in schoorstenen en gebouwen. Raven en kraaien zijn in de broedperiode veeleer solitair levende vogels. Territoriale zwarte kraaien zijn dan weer agressief, ook tegenover soortgenoten. Juveniele raven en kraaien, daarentegen, troepen samen in 'jeugdbendes'. Ze zijn niet gebonden aan één partner. Ze vormen dan waardevolle allianties met soortgenoten. Buiten het broedseizoen komen kraaien samen op grote slaappleaatsen in het gezelschap van roeken en kauwen.

Als symbool hebben raven een dubbele betekenis. Vroeger werden ze in verband gebracht met het licht, maar later met het beginsel van het kwaad, de duivel en hekserij. Met de kerstening verdween de religieuze rol die de raaf eertijds had en werd de vogel de voorbode van de dood. Raven waren immers aaseters en pikzwart.

In de vorige eeuw was de raaf als broedvogel in België officieel uitgestorven. Tussen 1973 en 1980 liet men in Wallonië vijftig jonge vogels, afkomstig uit een Franse populatie, vrij. In het begin van deze eeuw telde men er alweer een 85-tal paartjes. Het eerste bevestigde broedgeval sinds 1865 werd in 2018 gerapporteerd in het Meerdaalwoud. Nadat de raaf in 1926 in Nederland zo goed als uitgestorven was, is ook daar in de jaren zeventig een herintroductieproject gestart om ze weer uit te zetten op de Veluwe. Dit verloopt voorspoedig en op dit moment zijn er in Nederland waarschijnlijk een honderdtal broedparen.

RAVEN
KRAAIEN
KAUWEN
EN
ROEKEN

NAAMGEVING

DE BONTE KRAAI

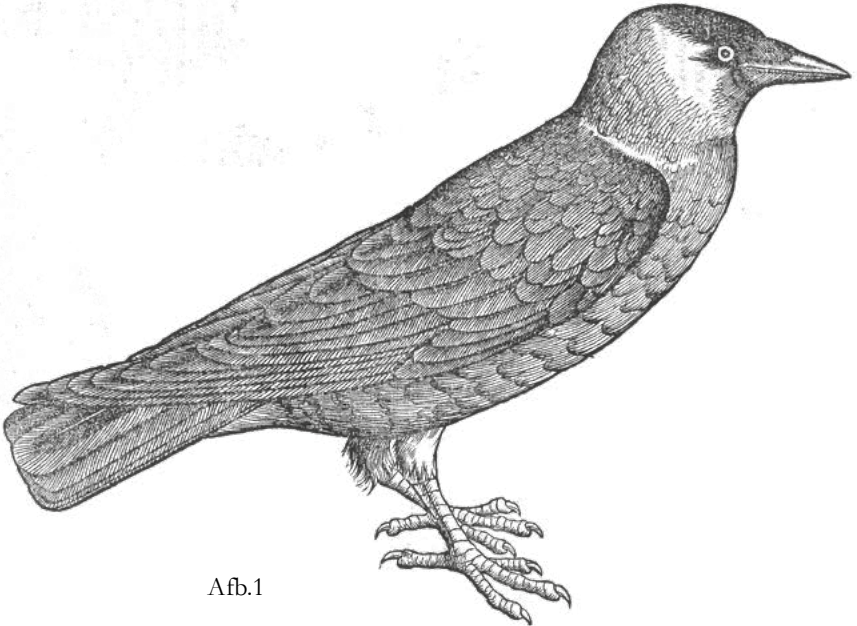
De wetenschappelijke naam van de bonte kraai is *Corvus corone cornix*. De namen *Cornix* en *Coroneus* zijn terug te vinden in de Griekse mythologie. Cornix was een bloedmooie prinses, dochter van Coroneus, regent van Phocis. De zeegod Neptunus achtervolgde Cornix toen ze op een dag op het strand liep. Ze vluchtte voor hem en vroeg de godin Athena om hulp. Uit haar huid groeiden veren en haar armen werden vleugels. Zo kon ze wegvliegen en ontsnappen. Ze nam plaats aan de zijde van Athena.

In de volksmond werd de bonte kraai in de middeleeuwen ‘Sint-Martijnsvogel’ genoemd omdat 11 november, het kerkelijke feest van de heilige Martinus van Tours, als het begin van de winterperiode werd beschouwd en bonte kraaien rond die periode in groten getale werden waargenomen.

Decennia geleden waren bonte kraaien bij ons in de winter een heel gewone verschijning. Nu zien we ze nog amper. Rond eind september merkte je de eerste bonte kraaien in de duinstreken langs de kust, waar ze zich te goed deden aan schelpdieren, zeepieten, kwallen en duindoornbessen. Er werd beweerd dat ze samen met de houtsnip aankwamen. In de zomer broedden ze noordelijker in de bergen en in de winter daalden ze af naar de vlakte. De schalen van de schelpdieren breken ze door ze vanop grote hoogte op golfbrekers te laten vallen. Door hun verblijf aan zee werden bonte kraaien ook ‘zeekraai’ genoemd, maar aangezien ze in april weer vertrokken, ook wel ‘winterkraai’.

De bonte kraai kreeg ook namen zoals ‘mantelkraai’ en ‘nevelkraai’, of ‘Sint-Geeraardsvogel’, ‘Sint-Geertruidevogel’ en ‘snuitdoek’. De laatste benaming is in overeenstemming met de traditionele kleuren

van de zakdoek of de 'snuitdoek' die ook vooral in dezelfde periode als het verschijnen van bonte kraaien werd bovengehaald. Nozeman (1721-1786) noemde hem onder andere 'graauwbonte kraey' en 'as-graauwe kraey'. De wetenschappelijke naam *Corvus cinereus* sluit hierbij aan en betekent letterlijk: asgrijze kraai. In het Duits heet hij *Nebelkrähe*, in het Frans *corneille emmantelée* of *gris manteau* omdat hij een tabbaard of mantel zonder mouwen lijkt aan te hebben. De Italianen noemen hem om dezelfde reden *monacchia*. Door zijn zwartgrijs verpak werd hij ook vergeleken met bepaalde kloosterorden en kreeg hij dan ook namen als *jacobine* en *religieuse*, maar in het Frans ook nog *meunier* of *meunière*. De naam 'buiskraai' alludeert er dan weer op dat het lijkt alsof de vogel in een wambuis gekleed gaat. De volksnamen 'weesjongen' en 'blauwe weesjongen' worden verder in verband gebracht met de grijze kleding die kinderen vroeger in een weeshuis droegen.

Afb.1

DE KAUW

De wetenschappelijke naam voor de kauw is *Corvus monedula*. Letterlijk betekent dit: raafachtige die centen wegpikt. De kauw werd ook ‘nonneke’ en ‘huiveke’ genoemd, namen die zinspelen op de blauwachtige kop van de vogel. In het Frans kreeg hij de klanknabootsende naam *choucas*. De kauw kreeg ook vertrouwelijke namen, zoals *Colas* (Nicolas) in het Frans, *Jackdaw* in het Engels en *Berta* in het Italiaans. In het Nederlands ook ‘kerkkauw’ en ‘torenkraai’. Een troep kauftjes werd ook wel eens ‘de duiven van de deken’ genoemd.

DE ROEK

De roek kreeg als wetenschappelijke naam *Corvus frugilegus* mee, wat letterlijk veldvruchten verzamelende raaf betekent. Hij was ook bekend onder de naam ‘zaadkraai’ of in het Duits *Saatkräbe*. Roeken hebben bij de snavelbasis een kale lichtgrijze plek. Jonge roeken ontwikkelen, net als alle andere kraaiachtigen, harde, stugge veren rondom de snavel. Tijdens hun eerste onvolledige rui worden die veren nog vervangen, maar tijdens de volledige rui in het tweede jaar komen de veren niet meer terug en blijft de snavelbasis kaal. Ze verliezen die veren dus niet omdat ze veel met de snavel in de grond boren. Als de veren daardoor zouden afslijten, dan zouden ze immers opnieuw moeten groeien als de roeken in bepaalde periodes van het jaar, zoals een droge zomer of een harde winter, niet met de bek in de grond kunnen. De veren groeien ook niet aan bij roeken die in gevangenschap leven. Bovendien vertonen andere vogels, zoals spreeuwen, kauwen, gaaien of eksters, die ook in de grond wroeten, dit kenmerk niet. Door die eigenschap kreeg de roek echter wel namen als ‘schurftkraai’, ‘schimmelbek’, ‘schurftkop’ en ‘schimmelkraai’.

DE ZWARTE KRAAI

In de middeleeuwen werd de zwarte kraai ook ‘Swarte Galgh-Kray’ genoemd omdat hij zich graag ophield in de buurt van de gal-

gen waar misdadigers werden opgehangen. In Duitstalige gebieden kreeg hij soms de naam *Galgevogel*.

LEEF TIJD

Dat kraaiachtigen lang leven, was al bekend in de oudheid. De Romeinen zegden van de kraai: *Brevior est hominum vita quam cornicum* ('Het leven van de mens is korter dan dat van de kraaien'). Hesiodus (midden achtste eeuw v.Chr.) is de vader van dit geloof. Ook Plinius (23-24 tot 79), Cicero (106-43) en Aristophanes 446-386) bevestigden: 'Driemaal het leven van een hond heeft een paard, driemaal het leven van een paard heeft een man, driemaal het leven van een man heeft een hert, driemaal het leven van een hert heeft een raaf.'

Dat is veel als de berekening van Hesiodus juist is en de wereld 6.000 jaar bestaat, zoals de chronologen indertijd berekenden. Dit zou betekenen dat je een hert kunt ontmoeten waarvan de vader achthonderd jaar voor de schepping werd geboren. De vorige getallen zijn zonder twijfel verzinself, maar over het algemeen bestaat er geen twijfel over dat de raaf een respectabele leeftijd kan bereiken.

Jonston (1657) schreef: 'De schrijvers eigenen hem de ouderdom van drie mensen toe. In een stad in Frankrijk, welke Cornovaille genoemd wordt, zegt Albertus, ik weet niet of we dat mogen geloven, dat er een meer als honderd jaar geleefd heeft.'

In zijn *Metamorfofen* beschreef Ovidius hoe de tovenares Medea, een gifmengster uit de Griekse mythologie het noodlot tart en een levenselixir brouwt waarmee ze de vader van Jason zijn jeugd wil terugschenken. In een ketel mengt ze allerhande krachtige kruiden, de vleugels van een uil waar nog vlees aan zit, de ingewanden van een weerwolf, de verhoorde stukken van een slang en ten slotte, het beste van al, de kop en de bek van een raaf die negen generaties van mensen heeft overleefd of volgens andere bronnen meer dan 900 jaar

oud is. Daarop neemt ze het zwaard en opent de keel van de oude man, zodat diens bloed eruit kan stromen. Daar giet ze vervolgens haar toverdrank in. Zijn grijze haren en baard krijgen een donkerzwarte kleur. Zijn magerte, bleekheid en slapte verdwijnen. Zijn ingevallen groeven worden weer gevuld. Zijn armen en benen worden krachtig. Aeson, blij verwonderd, voelt zich weer dezelfde man als die van veertig jaar voordien.

In de vrije natuur worden raven gemiddeld 21 jaar oud, maar in gevangenschap bereiken ze een leeftijd van 70 jaar. Het is onmogelijk om berichten van raven van 80 jaar en meer op hun juistheid te verifiëren. De langstlevende raaf op de Tower in Londen bereikte de leeftijd van 44 jaar.

KRANTENARTIKELS

De volgende artikels uit historische kranten hebben het over raven die een respectabele leeftijd bereikten.

De Ware Vlaming van 1883 liet weten: ‘De kraai leeft tot een hoogen ouderdom. Verleden jaar hebben wij in de gazette gelezen dat men te Kortrijk eene kraaie gevangen hadde, die eenen koperen ringel rond den hals droeg, op welken ’t jaartal 1782 gesneden stond... niettemin is zij een der sterkste en gehardste vogels der schepping, en kan ze dan ook zeer oud worden. Men zegt dat Raven een leeftijd van 150 jaar en meer kunnen bereiken, en mij is inderdaad een Raaf bekend, die al in 1802 gevangen was en nu nog in een bierbrouwerij op de plaats rondloopt; hoe oud zij was toen men haar daar voor het eerst in huis nam, is natuurlijk thans niet meer te achterhalen; doch zoveel is in elk geval zeker, dat zij nu minstens 72 jaren achter de rug heeft, en toch nog vlug en gezond is gebleven.’

In *Le Temps* kon je in 1863 lezen: ‘Een jager heeft in de omgeving van het bos van Clairmarais een raaf neergeschoten. Ze was buitengewoon van formaat en had rond een van haar poten een metalen ring

waarop te lezen stond: “Geboren te Kortrijk in 1772”. Zie hier een feit dat het geloof van sommige naturalisten bevestigt dat een raaf meer dan honderd jaar kan worden.’

La Croix berichtte in 1909: ‘Men leest in “Le Journal du Cantal” dat een landbouwer te Vigean zag dat een grote groep raven een pas ingezaaid veld plunderden. Hij nam zijn geweer en schoot er twee dood. Een van de twee had aan zijn linkerpoot een zilveren ring met de volgende inscriptie: “Chartres 1789”.’

En in *Le Matin* van 1883, ten slotte: ‘Enige dagen terug merkt een boer uit de omgeving van Sainte-Marie-aux-Mines een raaf op. Aan haar hals was iets vastgemaakt. Vanop afstand was het niet goed te zien wat het precies was. Omdat hij nieuwsgierig was om er meer van te weten, doodde hij de vogel met een gewerschot. Het voorwerp in kwestie was een opgerold blikken plaatje. Het bevatte naast een geldstuk met de beeldenaar van Napoleon I, een briefje waarop de volgende woorden vermeld stonden: “Ik heb een raaf levend gevangen. Moge hij nog lang leven. Frankfurt-am-Main in het jaar 1814, Scherbe, beeldhouwer, Hochstrasse 61”.’

SPEELS EN SOCIAAL

Kauwen maken acrobatische vluchten. Dat is een natuurlijke uiting van speeldrift. Ze kunnen het urenlang volhouden. Je ziet ze elkaar dan behendig en wild navolgen en tuimelingen maken door de lucht. Ze vliegen soms zeer hoog de lucht in, spreiden de vleugels uit en zweven dan omlaag. Ze maken gebruik van stijgende wind om hoger te vliegen en dalende wind om omlaag te duiken. Het is leuk om te zien hoe ze de sterke wind lijken uit te dagen en met elkaar wedijveren.

Behendige vliegers als ze zijn, kunnen kauwen allerlei zwenkingen maken. Ze achtervolgen elkaar met een duizelingwekkende snelheid.